

A framed photograph of a smiling woman wearing a black beanie and a blue shirt, holding a large head of cabbage. The photo is set against a light green grid background. A red tab is visible at the top right corner of the frame.

ดินดำน้ำชุ่ม
ความอุดมสมบูรณ์
ณ “นาดินดำ”
เรื่องและภาพ ตะวัน พงศ์แพทย์

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
ศูนย์ประสานงานการพัฒนาและกลไกการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ
ที่ผลิตจากถั่วเหลือง (Soyink)
ซึ่งเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
และสุขภาพ

พิมพ์ครั้งที่ 1 เมษายน 2554 จำนวน 1,000 เล่ม
ที่ปรึกษา นพ.วิฑูร พูลเจริญ นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
สมพร เพ็งคำ ขนิษฐา แซ่เลี้ยว

จัดทำโดย ศูนย์ประสานงานการพัฒนาและกลไกการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ อาคารสุขภาพแห่งชาติ 88/39 หมู่ 4 ตาปลาดุก
อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี โทรศัพท์ 0-2590-2478 โทรสาร 0-2382-9002

เว็บไซต์ www.nationalhealth.or.th และ www.thia.in.th
พิมพ์ที่ บริษัท แพลนพรีนติ้ง จำกัด 130 ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงและเขตดินแดง กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ 0-2277-2222

นาดินดำกระเพาะของจังหวัดเลย

“พื้นที่นี้มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ตามลุ่มน้ำจะมีชาวบ้านทำการเกษตร มีทั้งเกษตรกรอินทรีย์และเกษตรกรที่ยังใช้สารเคมีในส่วนของเกษตรกรอินทรีย์จะมีตลาดรองรับคือ “ตลาดสีเขียว” เป็นโครงการของอำเภอให้เฉพาะเกษตรกรที่เป็นสมาชิกปลูกผักปลอดสารเคมีเข้าไปขาย ทางชุมชนเองก็มีการทำกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษโดยมีการส่งเสริมการเกษตรมาสนับสนุน ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งอาหารของชุมชนและแหล่งอาหารของจังหวัด เพราะพืชผักที่นี่ส่งขายตลาดสดที่ตัวอำเภอด้วย” ชลิน กั้นแพงศรี ชาวบ้านบ้านห้วยม่วงและประธานเครือข่ายอนุรักษ์ภูหินเหล็กไฟ อธิบาย

ความอุดมสมบูรณ์ที่ได้จากกันคร้ว ขณะที่นั่งล้อมรอบกองไฟ ชาวบ้านที่ขึ้นมาเตรียมงานหล่อพระ ต่างนำอาหารพืชผักที่ตัวเองหาได้มาแบ่งปัน หมกปลาชีวทางแดงในห่อใบตอง 3-4 ห่อ ที่ได้มาจากหนองหล่ม เห็นขอนที่เก็บได้จากตอนเดินป่า มะละกอและแตงไทที่เก็บมาจากสวนถูกนำมาปรุงในจานบุญ รวมถึงผักกาดขาวปลอดสารเคมีสดๆ ที่มีคนผ่ามาจากสวนเพื่อร่วมทำบุญทำให้นึกถึงคำที่ ตาสาย หรือ ปา ศรีจำปา พูดออกมาขณะเดินสำรวจป่าอยู่ด้วยกันว่า

“ที่นี่ก็เปรียบเสมือนซูเปอร์มาเก็ตของเรา ชาวบ้านอยากกินอะไร อยากหาอะไรก็หาได้จากป่าจากแหล่งน้ำที่มีอยู่ในชุมชนไม่ต้องเข้าไปซื้อในซูเปอร์มาเก็ตเหมือนคนเมืองกรุง” ผักพื้นบ้านชนิดต่างๆ ริมรั้วของตาสายยืนยันคำพูดนี้ได้อีกครั้งหนึ่ง “ตาชอบปลูกผักไว้กิน อยากกินก็ไปเด็ดมากินกับแจ่ว เอ้ากินเยอะๆ จะได้มีแรง...”

ดินดำน้ำชุ่ม ความอุดมสมบูรณ์ ณ นาดินดำ

ขณะที่รถวิ่งออกจากตัวอำเภอเมือง จังหวัดเลยเพียงไม่กี่กิโลเมตรที่วัดศรัทธาธรรมข้ามถนนเดิมไปด้วยท้องทุ่งท้องนา มีทิวเขายืนเรียงตัวเป็นพื้นหลังตลอดแนว เกษตรกรบนรถก็แต่คนกำลังวังชามุ่งหน้าไปไร่เนาของตัวเอง อากาศภายนอกเริ่มเย็นลงเรื่อยๆ เป็นครั้งที่สองในรอบเดือนมีนาคมที่กำลังจะย่างเข้าเดือนเมษายน “ปกติถ้าเป็นช่วงเวลานี้เมืองเลยร้อนตับจะแตก ไม่รู้เกิดอะไรขึ้นกับโลกเรา” สายสุดา ศรีสุดา ชาวบ้านบ้านห้วยม่วง ตำบลนาดินดำ อำเภอเมือง เอ่ยขึ้นมาระหว่างขับรถเข้าไปที่เทศบาลตำบลนาดินดำเพื่อจ่ายภาษีของตลาดบ้านห้วยม่วง

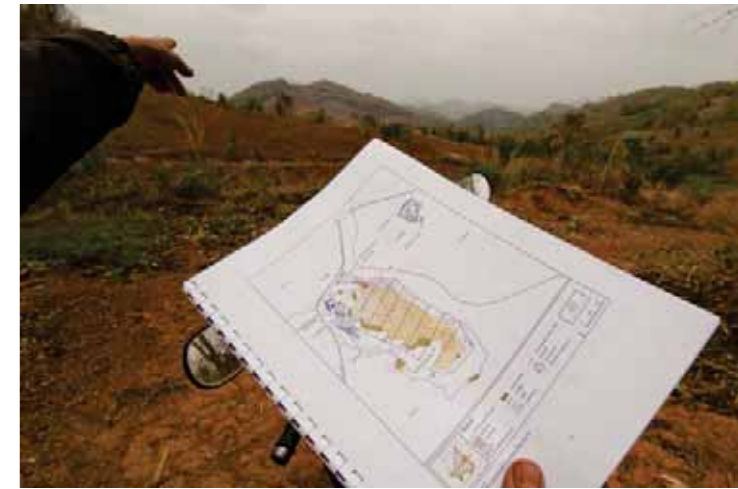
ตลาดบ้านห้วยม่วงแห่งนี้เป็นตลาดเล็กๆ เปิดให้ชาวบ้านได้จับจ่ายทุกวัน อาทิตย์ อังคารและศุกร์ ซึ่งพ่อค้าแม่ค้าหาใช่ใครอื่นไกลแต่เป็นชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ที่จะนำ อาหาร เครื่องใช้ รวมทั้งผักปลอดสารเคมีที่ผ่านการตรวจสอบและรับรองว่าปลอดสารพิษจากอนามัยท้องที่มาขายในตลาด

“ส่วนใหญ่จะเป็นผักปลอดสารที่ชาวบ้านปลูกแล้วเอามาขาย ก็เหมือนเป็นตลาดสีเขียวเล็กๆ ในชุมชน”

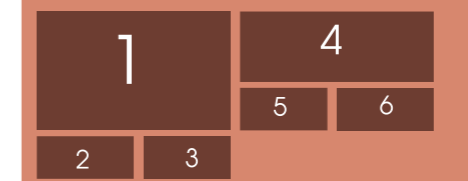
รถขับเคลื่อนสี่ล้อพาเราลัดเลาะไปตามทางขึ้น ภูหินเหล็กไฟ เพื่อไปยังลานสันปันน้ำภูหินเหล็กไฟจุดหมายที่ซึ่งชาวบ้านกำลังเตรียมงานหล่อพระพุทธรูปเพื่อประดิษฐานมอบขวัญและกำลังใจไว้บนยอดภู “เอาไว้ปกป้องรักษาภูเขา ธรรมชาติจะได้เอาไว้ให้ลูกให้หลานดู” ชาวบ้านคนหนึ่งพูดขึ้นมาเล่นๆ แต่สีหน้าจริงจัง

ภูหินเหล็กไฟ ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญของคนในหลายชุมชน ของตำบลนาดินดำ เพราะเป็นแหล่งทำมาหากิน ทำไร่ทำสวน อีกทั้งยังเป็นแหล่งต้นน้ำที่ไหลอยู่ในชุมชนถึง 3 สายคือ ลำห้วยหินเหล็กไฟ ลำห้วยผึ้ง และลำห้วยน้ำปวน โดยพื้นที่แห่งนี้ถูกประกาศเป็น พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 เอ หรือพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่ยังมีสภาพป่าสมบูรณ์

1. "หนองหล่ม" : หนองน้ำขนาดกว่า 280 ไร่เป็นแหล่งจับสัตว์น้ำโดยเฉพาะปลาชิวและกึ่ง อีกทั้งเป็นรายได้ของชาวบ้านในชุมชนต.นาดินดำ โดยสัตว์น้ำที่ได้จากการขยอยสามารถขายได้วันละ 300-800 บาท
2. "ผู้บุกเบิก" : ลุงบุญแทน เหลาสุพะ เกษตรกรที่หันมาทำการเกษตรด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
3. "ตลาดสดของเกษตรกรหัวใจสีเขียว" : แผงผักปลอดสารเล็กๆ จะมาขายประจำทุกเช้าที่หน้าหมู่บ้านห้วยม่วง
4. "น้ำซึบ-น้ำทรีพี้" : ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของน้ำซึบหรือน้ำซ้า ทำให้ไร่พริกแห่งนี้ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในเรื่องการสูบน้ำขึ้นมาใช้เพื่อรดพืชผล เพราะชาวบ้านที่บอกว่าแคว้งระบบเดินน้ำดี ๆ น้ำใต้ดินก็เพียงพอที่จะใช้รดผักทั้งสวนแล้ว
5. "ปลอดสาร-ปลอดภัย" : กระหล่ำปลีปลอดสารพิษจากไร่มีกำลังถูกเก็บเพื่อรอพ่อค้าคนกลางมารับผลผลิตส่วนหนึ่งจากที่นี่จะถูกส่งไปขายยังที่ต่างๆ และถือเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของเมืองเลย
6. "แผ่นดินเดียวกัน" : แผนที่ของโครงการเหมืองแร่ทองแดง บริษัทภูเทภ บนภูหินเหล็กไฟ เป็นอาณาเขตเดียวกับที่ทำกินของชาวบ้านที่ใช้พื้นที่ทำการเกษตร

ดินดำน้ำชุ่มและกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่นาดินดำ

ชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจเรื่องเกษตรอินทรีย์เมื่อประมาณปี 2544 โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนงบประมาณและความรู้ ส่งเกษตรกรเข้าอบรมการทำเกษตรอินทรีย์ "เริ่มแรกมีสมาชิกประมาณ 15 คน ก่อนที่จะตั้งกลุ่ม ชาวบ้านยังใช้สารเคมีอยู่ เมื่อได้ไปอบรมเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ พอกลับมาเริ่มก่อตั้งกลุ่มทำเกษตรอย่างที่อบรมกันมา โดยเห็นผลจากการลดต้นทุนเพราะไม่ใช้สารเคมี มีการตั้งกลุ่มทำปุ๋ยใช้เองและเริ่มทำพื้นที่ตัวอย่างของตาบุญแทนไว้ศึกษาดูงาน" ชลิน กันแพงศรี เล่าภาพเริ่มแรกของการทำงานใช้วิถีแบบเกษตรอินทรีย์ โดยจากเริ่มกิจกรรมมีสมาชิกประมาณ 35 คนในปี 2546 ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 64 คน

"ในเรื่องเกษตรอินทรีย์ตอนนี้ชาวบ้านเริ่มต้นตัวมากขึ้น อย่างแรกคือปุ๋ยเคมีมีราคาสูงมากขึ้น ผลการตอบรับเรื่องราคาผลผลิตน้อยลงไม่เหมาะกับการลงทุน เกษตรกรก็เลยหันมาใช้เกษตรอินทรีย์มากขึ้น คือ สังเกตได้จากชาวบ้านในชุมชนเริ่มสั่งปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดจากบริษัทมาใช้มากขึ้น และในกลุ่มเองก็แยกทำเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 5-6 คน เพื่อทำปุ๋ยใช้เองเพราะสะดวกและหาวัตถุดิบได้ง่ายกว่าทำกันกลุ่มใหญ่"

นอกจากความสำคัญของพื้นที่ ที่ชาวบ้านห้วยม่วงหรือทั้ง ต.นาดินดำใช้ในการหาอยู่หากินทำไร่ทำนามาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ก่อนจะมีการประกาศเป็นเขตป่าสงวนบนภูหิน เหล็ก ไฟ แห่งนี้ ความอุดมสมบูรณ์อีกประการหนึ่งที่มาควบคู่กันคือแหล่งน้ำที่มีอยู่เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรแบบหมุนเวียนได้ตลอดทั้งปี รวมทั้งการหาทุ่งปลาในหนองน้ำลำห้วย จึงเป็นจุดยืนของเครือข่ายอนุรักษ์ภูหินเหล็กไฟ ที่เรียกว่า

"อยากได้วิถีชีวิตที่อยู่แบบเรียบง่ายและยั่งยืน เพราะอยากกินหน่อไม้ก็ได้กิน อยากกินเห็ดก็ได้กิน"

และสิ่งที่ชุมชนกำลังจะทำต่อไปนี้คือการเอาความรู้จากผลการวิจัยในท้องถิ่นมาเปรียบเทียบ โดยจะศึกษาความคุ้มค่า คุณค่าการใช้ประโยชน์ป่าภูหินเหล็กไฟและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งตอนนี้ได้รับทุนและเชิญสัญญาภัณฑ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีคณะทำงานทวิวิจัย 35 คน ใน 3 หมู่บ้าน จะเริ่มทำการวิจัยในช่วงเดือนเมษายน 2554 มีเวลาศึกษาประมาณหนึ่งปี เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเรื่องรายได้กับทางบริษัทเหมือง

ชลิน ยกตัวอย่างที่นำเสนอให้ฟังว่า "ปลูกลองพารา 10 ไร่ กรีดยางปีหนึ่งได้ประมาณสองแสนบาท ระหว่างรอที่จะกรีดยางก็ทำการเกษตรอย่างอื่นได้ เพราะเราไม่ได้ทิ้งพื้นที่ไว้เปล่าๆ ถ้าเริ่มกรีดปีแรกในเวลาประมาณ 2-3 เดือนก็มีรายได้ประมาณสามถึงสี่หมื่นบาท ถ้าเข้าปีที่สองก็สามก็ได้แล้วปีละสองสามแสน ถ้าพื้นที่ 10 ไร่เป็นเหมืองเริ่มเวลาสัมปทานไม่เกิน 30 ปีก็ลองบวกดูว่ากรีดยาง 30 ปีจะได้เท่าไร"

ผลจากการวิจัยน่าจะเป็นเรื่องยืนยันอีกครั้งว่าชาวบ้านต้องการอะไรมากกว่า ระหว่างมูลค่าของสินแร่ที่ถูกเจาะขึ้นมาหรือคุณค่าของทรัพยากรในดินและน้ำที่จะคงอยู่อย่างยั่งยืน...

เรียนรู้และอยู่อย่างพอเพียง...

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนด้านการเกษตร ตำบลนาดินดำ เป็นป้ายที่ถูกชวนไว้ในเชิงเล็กๆ ของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ ในป้ายยังบอกอีกว่า ได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศ ถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สาขาเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.) ปี 2553 และ รางวัลที่ 1 ระดับจังหวัด สาขาไร่นาผสม จากกรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2553

บุญแทน เหลาสุพะ เดินออกมาด้วยรอยยิ้มพร้อมบอกว่า "มาๆ กินละมุดกันก่อน" ที่นี้เป็นไร่นาสวนผสมซึ่งใช้แนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงและทำเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ ที่จะแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนต่างๆ ทั้งปลูกข้าว ทำการเกษตร มีบ่อน้ำและบ่อเลี้ยงปลา ทำปุ๋ยและนำหมักชีวภาพไว้ใช้ ตาบุญแทน เล่าว่า เริ่มคิดทำการเกษตรแบบนี้เพราะอยากลดต้นทุนโดยเฉพาะปุ๋ยและสารเคมีที่ราคาถีบตัวสูงขึ้น และเริ่มเรียนรู้เรื่องเกษตรชีวภาพที่ไม่ต้องใช้สารเคมีกระทั่งทำให้เข้าใจเรื่องการมีสุขภาพที่ดีด้วย

"เราไม่ได้คิดถึงเรื่องสุขภาพของตัวเองอย่างเดียวแล้วตอนนั้น แต่คิดถึงเรื่องสุขภาพของคนอื่นที่กินผักจากสวนเราด้วย" ตาบุญแทนใช้เวลาประมาณ 3 ปีในการพิสูจน์การทำเกษตรแบบชีวภาพ "เมื่อรู้ว่ามีมันดี มันประสบความสำเร็จตามที่เริ่มทำอย่างเต็มตัว"

N

แผนที่ภูหินเหล็กไฟ ต.นาคินคำ อ.เมือง จ.เลย

และการเข้ามาของเหมืองแร่ทองแดงแห่งแรกในประเทศไทย

พื้นที่โครงการเหมืองทองแดงภูเทพ
ของบริษัทภูเทพ

อธิบายสัญลักษณ์

- วัด/องค์พระ
- โรงเรียน
- หมู่บ้าน
- สะพาน
- ถนน
- สายน้ำ/ลำห้วย
- หนองน้ำ/ฝาย
- หน่วยงานของรัฐ
- โรงแต่งแร่
- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนด้านการเกษตร ต.นาคินคำ
- ลานมัน
- บริเวณหาหน่อไม้
- พื้นที่นา
- สวนยางพารา
- ไร่ข้าวโพด/มันสำปะหลัง
- แปลงผักอินทรีย์
- สวนผลไม้ เช่น มะม่วง ลำไย
- สวนปาล์ม น้ำมัน
- พื้นที่ป่า

*หมายเหตุ ตัวอักษรสีแดงแทนสิ่งก่อสร้างที่จะเข้ามาหากมีการก่อสร้างเหมืองแร่ทองแดงภูเทพ บริษัทภูเทพ

*ที่มา กลุ่มอนุรักษ์ภูหินเหล็กไฟ (มีนาคม 2554)